

tantia, consequens est Deum, qui tot signa sui in omni natura impresserit, verissime non odoratum modo, sed odorem ipsum, atque adeo effusum odorem appellari. Non enim possumus pedem ponere, nisi in aliquo illius vestigio, quidquid intueamur, quocumque convertamus nos, certatim ex omni parte confluent, et in oculos nostros incurunt variae, ac multiplices divinitatis species, quae nos commovent, et nisi simus plane stupidi accendunt amore Dei, sicut scriptum est (1): *Coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum: Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam.* Nec solum in illustribus illis, et aeternis naturae partibus, coelum dico et stellarum lucentes globos, clara species divinitatis elucet, sed etiam id iis naturis, quae infirmae omnium, atque despectissimae habentur in terra, et in iis, quae terra continentur et aluntur, magna bonitatis Dei vestigia apparent, et existunt.

Sequitur. IDEO ADOLESCENTULAE DILEXERUNT TE (2). Vox Hebraea **הַלְמָה** Halma puellam innuptam et viri experitem significat: dicitur autem id nomen ab occultando. Nam **הַלָּם** Halam Hebraic occultare est. Significat igitur halma, si rem sequamur, adolescentulam: si etymon, quod ita est abditum, atque reconditum, ut non modo hominum usibus, sed ne oculis quidem pateat. Ex iis igitur significationibus, nimirum ex eo quod nomen ipsum significat, et ex nominis notatione ipsa (nam ex utroque similitudinum translationes in sacris litteris duci solere, idque metaphorae genus maxime proprium esse earum litterarum, postea fortasse opportuno magis loco dicemus). Igitur juxta has duas rationes arbitror hoc nomine declarari duo piarum mentium genera sagacissima omnium ad Deum odorandum, ex iis, quae dimimus signis, atque vestigiis. Nam quemadmodum non omnia corpora aequa sensu valent, sed pro corporis constitutione diversa, aut pro virtus ratione varia, alii obtuso sunt,

(1) Psal. xviii. (2) Chrys. homilia xiv in Marc.

atque hebeti sensu ad olfaciendum, alii sagaci atque acritis mentium atque animorum variae sunt species: eisdemque e rebus, alii parum, alii permultum afficiuntur. Sun, igitur in hac divini odoris per omnes coeli, atque terrarum tractus sparsi, percipiendi, atque sentiendi facultate, atque munere maxime praestantes, atque sagaces: primo eorum mentes, qui puellarum innuptarum modo puri, et integri, et in semel suscepto justitiae bono stabiles permanentes nullam majorem labem ex quotidiano hominum convictu contraxerunt: deinde illorum qui vitia, quibus aliquo tempore oppressi tenebantur, exuerunt tandem aliquando: et non modo ad bonam frugem se receperunt, sed in portum quietis longe ab hominum frequentia semotum etiam se contulerunt, vitae genus sequentes abditum, et ab hominum tumultu, et interpellationibus liberum et secretum. Horum utrorumque animi, tam illorum qui integritate adolescentulis sunt similes, quam illorum, qui secretum illud vitae genus sequuntur, in odorando, id autem est, in Dei significationes omnes, quamvis tenuissime datas, praesentiendo maxime vigent. Etenim id ut possint, illis praestat ea animi puritas, qua nitent: illaque tanquam mundities mentis vix nulla prope sorde maculatae. Hi vero idem fere consequuntur, fugiendis ut hominibus, humanisque studiis magnam sibi animo requiem, et curarum atque cupiditatum tranquillitatem comparent. Nam sicut corporibus objecta specula, quo vel a natura, vel ab arte leviora, et nitidiora effecta sunt, eo corporum illatas imagines absolutiores et magis conspicuas reddunt: sic quorum animi, vel conservata innocentia vitae, vel comparata ex secessu mentis tranquillitate, quam purissimi sunt omnium, facilime has naturae Deum testantis atque praedicantis tanquam voces percipiunt. Et quemadmodum ipsi a naturali, et recto animi statu, vix unquam discedunt: nec suam naturam pervertunt, atque depravant peccato, aut iniquitate graviore aliqua: sic quidquid naturale est maxime

cum illorum mente, atque sensibus congruit: seque ad illorum animos per facile insinuat, expeditissimeque ab eis intelligitur. Nihil autem tam naturale est, quam ut quae a Deo condita sunt, ipsum Deum testentur conditorem esse suum. Has igitur voces, et tanquam testimonia naturae, quae eorum hominum, qui vitiis immerguntur, occupatas, sive potius obturatas aures, vel leviter perstringunt, vel certe praetervolant, ii soli, quos diximus, et maxima facilitate audiunt, et earum hortatu vocum ad Deum amandum, atque laudandum maxime inducuntur: et ex universi inspectione eum sensum percipiunt, qui omnium suavissimus est sensus maximeque naturalis. Iis namque vere candidi dies fluunt, iis soles melius nitent.

Sequitur. TRAHE ME POST TE CURREMUS. Trahendi verbum Latinorum usu significationem habet cum quadam violentia conjuncta. Nam trahere proprie significat motum alteri injicere, neque duci se volenti, neque ductori parenti: unde est illud.

Fata volentem ducunt, nolentem trahunt.

Caeterum ut ab hac verbi exquisita, et subtili interpretatione nonnihil hoc loco discedamus, res ipsa postulare videtur: atque eo magis quod verbum Hebraicum מָשַׁא Masac, pro quo Latinus interpres posuit trahere in sacris litteris motum magis amore a volente elicitem significat, quam vi expressum a nolente, quod illa sane indicant: *In vinculis Adam traham eos, in funibus charitatis* (1). Item Jeremiae illud: *Idecirco attraxi te miserans* (2). Nam ad significandum motum invitis, et repugnantibus injectum Hebraei verbis גָּדָע Gadaf, et סָהָב Sahab, potius utuntur, et quidem cum in motu violento duo sint, alterum, qui movetur vi ab altero sibi addita, et impressa moveri, alterum invito illi et repugnanti externam illam vim addi, et immitti, Latini

(1) Oseae. xi. (2) Jere. xxxi.

id utrumque uno trahendi verbo satis significarunt: prius autem illud a posteriori secretum, id est motum inditum, et incitatum ab externa facultate, quam facultatem is qui cietur, non invite suscipiat Hebrei מָשַׁא Masac verbo proprio significant, Latini uno fortasse verbo non expresserint. His expositis facile intelligitur, quid sponsa dari sibi ab sponso, et concedi velit. Ardet illa quidem studio ipsum insequendi, sed eam vires deficiunt: itaque non induci ut velit sequi, sed vires sibi suffici ut possit, id vero cupit, atque orat. Nam quamvis non solum quae in posteris, et consequentibus, sed etiam quae prima susceptione honesta sunt, Dei inducto a nobis, et instituantur, et perficiantur: nec solum ad praecellere aliquid agendum, sed ad honeste etiam cogitandum, atque adeo ad primos, et interiores animi motus, ad coelestem salutem modo, et felicitatem pertinentes, vires nobis Deus, et copias suppeditet, sicut scriptum est. *Qui dat nobis, et velle et perficere pro sua bona voluntate* (1): tamen quemadmodum non omnes se habent eodem erga pietatem modo, neque eosdem in virtute progressus faciunt omnes, sic non petunt omnes eadem. Qui in peccatorum, atque carnis coeno defixi haerent, ii petant non solum ut recti officii obitus atque defunctio, sed etiam ut ipsa recte obeundi, recteque agendi officiosa voluntas sibi detur a Deo, non solum ut salvi sint, sed etiam ut se salvos aliquando tandem vere, et ex animo velint: quoniam in utroque infirmi sunt, et in recte facto, et in recte faciendi honesta voluntate (recte factum, honestamque voluntatem cum dico, eam intelligo in qua meritum est beatae vitae) itaque qui hujusmodi sunt ea petant si possunt: nam id ipsum ut petere studiose, et ardenter possint est illis a Deo tribuendum. Qui vero a peccati jugo liberati Deum jam studiose amant, sed quamvis amant, is eorum amor variis et crebris curis, et difficultatibus impeditur, ita ut quod animo satis compre-

(1) Ad Pihil. II.

hensem habent, ad Deum sibi esse, et velis et remis contendendum re ipsa praestare, atque exequi vix possint. In quo genere ponendi sunt ii, quos incipientes vocamus, et quorum voces, atque sensus hoc capite contineri, atque explicari jam diximus (multa enim ex priore consuetudine, atque vita ad progrediendum in amore impedimenta in eorum carne, atque sensibus remanent: multi interiores, atque immites hostes, qui honestarum actionum tanquam itinera obsident et infestant plurima, eaque artctissima a cognatis, ab amicis a domesticis injecta vincula, quae illos quamvis invitatos, et ea omnia abrumpere cupientes, variis tamen modis implicatos, et irretitos detinent.) Igitur qui tales sunt spiritu prompti, carne autem infirmi: quique cum Paulo dicunt, velle adjacet mihi, perficere autem non inventio, non tam volunt induci se ut Deum ament, quippe quem jam ab eodem ipso Deo amandi facultate accepta, vero amore et charitate prosequuntur, quam orant, et omnibus votis expetunt, ut illa, quibus ipsorum ad Deum cursus retardabatur, impedimenta, illa arcta vincula Deus ipse dissolvat, viresque suggerat ipsis languentibus, et parum adhuc firmis, horumque propria vox ista est. **TRAHE ME.**

Quod autem additur. **POST TE CURREMUS.** Id primum valet ad Christianae charitatis ingenium declarandum, quae, quas sibi dari optat vires, atque copias, eas in illos usus confert, qui proprie ad amorem erga Deum alendum, et in majus provehendum spectant. Non enim qui Deum amat praestare avet ullis corporis aut animi dotibus, nisi quibus fiat instructior ad amori navandum meliorem operam. Deinde inest in hoc Christiani officii imago quaedam, atque descriptio, Deo ante tot annos per suum vatem Evangelici instituti perfectionem docente. Etenim non solum sequi Deum, sed contento cursu ipsum sequi desiderat. At qui sequitur Deum qui Dei praeceptis tanquam vestigis, quibus ad Deum pervenitur, insistit: cursu autem sequuntur, qui ad sanctissima Christi consilia mores suos insti-

tuentes opibus se, et honoribus abdicantes, voluptatesque spernentes, abjiciunt a se hujus terrenae vitae non tam praemia, quam honesti cursus impedimenta, in quo Christianae religionis absoluta perfectio consistit.

Sequitur: **INTRODUXIT ME REX IN CELLARIA SUA.** Hic docemur quae sit eorum qui Deum jam amant, et quanta erga ipsum fides. Illi enim quemadmodum a charitate habent, ut una cum Deo semper esse cupientes dicant: **OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI**, ita a fide ut affirment: **INTRODUXIT ME REX IN CELLARIA SUA.** Id autem est tam firmam illos fidem de veritate, et bonitate Dei concepisse, ut neque adversis rebus fracti, neque temporum diuturnitate fessi, neque impiorum commoti vocibus iis, quibus, et multum, et saepe in bonorum studia, atque spes cavillantur, animum unquam despondeant: nec vero dubitent quin ad optatos, et spe perceptos per venturi sint complexus Dei, magnasque ex eo, et utilitates, et voluptates percepturi. Non enim, si cunctatur interdum Deus, idcirco perpetuo suos neglit: neque si vocatus, non statim faustus, et salutaris nobis adest, ideo censendus est contempsisse nos, aut non exaudisse. Neque illi profecto quorum erga Deum fides acris, et ardens est, quia illum saepe vocarunt, saepeque suas preces fuderunt coram illo, precum autem et lachrymarum suarum nullum adhuc fructum retulerunt, idecirco desistunt a precando, ipsa potius dilatione accenduntur magis, tantumque absunt ab eo, ut aut spem abjiciant aut animo concidant, ut sicut ignis ventorum flabris paulatim accensus, ad extremum flamarum ingentes globos volvit, sic illorum fides ipsis difficultatibus, atque ipsa Dei tanquam cunctatione sensim aucta, atque crescens in eum tandem modum ipsorum animos afficiat, ut saepe id, quod sperant, bonum pro adepto habeant: speque quam re non secus laeti dicere non dubitent: **INTRODUXIT ME REX IN CELLARIA SUA;** idque adjungant quod sequitur: **RECTI DILIGUNT TE,** quasi ita dicentes: Idcirco amaris, atque diligaris, quia tametsi

differas interdum, nunquam tamen frustraris vota tuorum: imo, verum si dicimus, ne differs quidem, sed cum maxime nostri oblitus videris, tunc ad benefaciendum observas, et ad opitulandum nobis, quod maxime opportunum sit, atque aptum tempus, ac si minus cito quam ipsi cupimus, at nunquam non eo tempore, quo nos cupere oportet propitius, et salutaris ades. Quod si hujus fidei rerum adversarum contentione auctae exemplum aliquod in sanctis viris quaerimus, illud certe Davidicum perillustre est. Is enim cum tantum abasset ab eo quod illi pollicitus fuerat Deus futurum, ut Judaeorum populis imperaret, ut regis inimicissimi, et potentissimi iram metuens profugus, atque ipso natali solo carens, de vita quotidie, non modo de fortunis caeteris periclitaretur, essetque vel sua ipsius confessione valde miser, atque aerumnosus, usque eo non defecit, usque eo fide in Deum viguit, ut illo ipso tempore quo se maxime oppressum malorum multitudine, atque magnitudine videbat, et praedicabat, non dubitaret, et regnum sibi polliceri, et eos vanos atque mendaces appellare, qui ipsius fortunam in melius verti posse negarent: itaque scribere de hac sua, et fuga, et spe: *Credidi propter quod loquutus sum, ego autem humiliatus sum nimis, ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax* (1). Cum inquit, patriam fuga linquens aditum mihi ad meliorem fortunam interclusisse, et omnem bonam spem abjecisse ita videbar aliis, actum ut de me jam esse dicarent, dixi, omnis homo mendax: mentiri illi quidem certe possunt, et vero mentiuntur, tua autem promissa rata, et firma manebunt. INTRODUXIT ME REX IN CELLARIA SUA. Sed quaenam sunt ista cellaria quaerat aliquis, ad quae pias mentes Dominus introducit? Hic quamquam non est necesse ut similium inter se omnes partes convenient, tamen recte dicemus, iis cellariis eas significari res, in quibus exhibet se visendum, et contemplandum

(1) Psal. cxv.

Deus, aliqua illustriori ratione. Atque ut praeterea coeleste templum, quod est Dei proprium domicilium, id enim est maxime interius penetrale, in quo, qui introducuntur non imaginem aliquam Dei, sed ipsum qualis est, Deum aspiciunt, sed ut hoc praeterea, quoniam ad id nemini patet aditus in hac vita, tria reliqua cellaria sunt, triaque penetralia, in quae dum hic vivitur, introduci a Deo incipientes solent, ad gaudia ex ipso capienda. Incipientes inquam, nam qui robustiores jam ac perfectiores suat, interdum corporis omni sensu deposito, mente obeunt, altiora quaedam et caelstis, ac intelligibilis lucis magis plena loca. Igitur minores versari solent interius, et jucunde cum Deo ab ipso intromissi: primum ad rerum naturae inspectionem, deinde ad cognitionem sui ipsorum: postremo ad earum rerum contemplationem, quas Christiana disciplina, ac litterae continent. In primo genere elementorum vires, temporum vices, ortusque, atque altus animantium, coerulei in primis atque syderum species, atque motus continentur rati, atque constantes: alterum constat ex corporis, atque animi, et eorum partium omnium, et earum singularum munera et officia, tum etiam ex summi boni cognitione: ad tertium atque postremum pertinent legis Dei, non ejus modo quae natura indita, atque innata est hominum mentibus, sed illius potius, quae sacris litteris traditur, et rerum a Deo hominum causa gestarum, quarum historia eisdem in litteris continetur, inspectione, et intelligentia. His namque in adytis, et tanquam penetralibus domus Dei (penetalibus inquam, nam etsi harum rerum nonnullae oculis, et sensibus subjectae nostris, in primo limine hujus, de quo agimus domicili, inque ipso ejus vestibulo esse videantur, tamen re ipsa ita abditae sunt, itaque sunt difficiles ad intelligendum, quomodo quidem a piis hominibus intelliguntur, ut opus sit a Deo intromitti nos, atque duci, quo fructum aliquem ex earum inspectione capiamus). His

itaque in cubilibus incredibile dictu est pii homines, quot, et quantas voluptates percipient, ut gaudeant, ut sermones familiares cum Deo conferant, ut erudiantur ab eodem ipso, ut denique in ejus dulci felicique complexu acquiescant. Qua in re vel unus David, quem coelestis spiritus per omnia divini domicilii quamvis interiora loca perduxit, testis est satis locuples. Nam de spectabili coeli, mundique specie, rerumque naturae et varietate, et admirabilitate, vigesimum primum, et centesimum tertium Psalms scripsit. Humanae vero naturae praestantiam brevi quidem illo sed magnis sensibus pleno carmine est complexus: is autem est Psalmus VIII. Postremi porro ita saepe meminit, ut fere nihil aliud concrepent illius scripta omnia, quam studii, et meditationis in lege Dei laudem, et commendationem. Atqui est quaedam horum penetralium inter ipsa distinctio. Nam sunt alia aliis interiora, atque divina magis, tum pro eo, quantum quisque nostrum in virtute profecimus, magis nobis patent, quamquam sunt omnia illa eorum, qui in primu amoris gradu consistunt propria loca: non quod alii vegetiores nunquam eo introducantur, sed quod imbecilliores, propterea quod parum adhuc a commercio corporis recesserunt, necesse habent commoveri, atque pelli hac rerum sensibilium imagine. Atque ob eamdem causam arbitror cellaria nominari multitudinis numero. Nimirum quia incipientes, ut qui sint rudes, et infirmi, nisi multiplici doctrina instruantur, nisique varia eruditio exhibeat illis, vix possunt induci ad Deum, uti aequum est, diligendum. Nam illi perfecti unum habent, ut antea dixi, idque altius et multo istis interius penetrale. Itaque hoc ipso in carmine inferius cap. II, quo loco in amore proficiunt personae, et oratio explicatur: sponsa non jam in cellaria intromittitur, sed in unam cellam, eamque vinarium.

Ex quo intelligimus illos, proficientes, scilicet, atque perfectos, quippe quorum animi vires multo magis quam

superiorum uniuntur, atque conspirant in amorem Dei, minus multis egere rebus, quibus provocentur ad amandum: tum eosdem frui contemplationis Dei quodam magis dulci, magisque uno genere, quam priores. Quid? num a me ista finguntur, an potius ex iis exemplis, quae nobis suppeditant sacrae litterae petuntur, atque ducuntur? Iudei quandiu per deserta Arabiae loca perrexerunt, quoniam Ægyptiae vitae, atque morum residens in illorum animis recens memoria efficiebat, ut crebro respectarent ad Ægyptum: quoniamque in amando Deum erant plane rudes, atque tyrones, quot et quam variis modis inducti sunt ad id, ut colere Deum ex animo, atque amare vellent? quam illis Deus exhibit curam multiplicem? quot patefecit aditus, quibus tanquam intrare in amorem possent? Primum per mare rubrum sine ratibus, incolumes illos transvexit, Ægyptiorumque ingentes copias, quae ipsos insequebantur eodem summersit mari. Deinde noctu flamma, interdiu fumu, ac nube, eorum castra praecedens vasta eremo, atque invia pro duce illis fuit. Eosdem per continuos quadraginta annos coelesti aluit, atque suavissimo cibo: et quod fidem superare videtur, toto eo tempore vestes eorum usu, aut vetustate consumi non est passus. Ad haec aridissimo, ac maxime sterili loco, atque adeo e rupe magnam aquae vim, qua illi uterentur, elicuit. Eodemque postremo pertinuit, quod mons Sina tremere, quodque montis cacumen ignibus ardere visum est: quodque ipse Deus palam vulgo est auditus loqui, leges aequissimas ferens. At posteaquam iidem illi in terram ipsis promissam sunt inducti, et officii observantiores effecti, Deus omnes rationes providentiae suae erga illum populum, veluti cœgit atque contraxit in unum locum, quem in locum e tota provincia convenire omnes voluit, quicumque vel sacrificare ipsi vellent, vel in dubiis rebus ipsum consulere. Jam quando illius populi status cum nostro, id est, cum Evangelica lege collatus, pueri illi, et imbecilles, ut Pau-

lus (1) scribit, nos firma aetate viri, quod ad cognoscendum, et amandum Deum attinet censendi sumus, quanto paucioribus nos, quam illi ad pietatem, vel caeremoniis provocamur, vel legibus erudimur, vel ritibus instituimus? nosque ipsi quanto simpliciore, ac veriore, ac magis uno modo amori Dei vacabimus, eique adhaerebimus, cum ad perfectam virtutem evecti, in eam civitatem recepti fuerimus, quam scribit Joannes (2), auro illam quidem et gemmis exaedificatam, omniq[ue] ex parte beatissimam, sed ita vacuam ab omni operosa, et varia colendi Deum ratione, ut ne templum quidem in ea sit, quoniam ipse Dominus templum illius est? Ex quo intelligitur perfectos homines minus multis egere rebus, quibus rebus ad amandum excitentur, et moveantur ac multiplicia ista cubicula ad insinuandum se in amorem Dei imperfectorum esse propria. Sed quo propriæ afficiatur modo hominis justi animus, quidve illi accidat, ubi ad isthaec cubicula semel est admissus, si roges: ex ipsa sponsa statim audies.

EXULTABIMUS, inquit, ET GAUDEBIMUS IN TE, MEMORES UBERUM TUORUM SUPER VINUM, RECTI DILIGUNT TE. Primum enim exultat, hoc est, effertur gaudio, non sine commotione corporis, ac sensuum gestiente quadam laetitia, quod proprium exultantis esse videatur corpore commoveri, atque exilire. Idque fit notius ex eo verbo, quod huic voci in Hebraico subjicitur חיל. Guil enim non sine gestu corporis, atque etiam laeto vocis sono, atque plausu fit, quo de genere canit Propheta (3): *Cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Itaque exultat primum. Etenim tum dulces lachrymæ per ora fluunt, tum ducuntur ex imo pectore ardentia suspiria, tum piae querelæ audiuntur, tum denique ardere sibi videtur homo totus, atque aestuare: correptus videlicet ab ipso numine, seque haud capit ipsa mens. Itaque exultat, deinde gaudet, id

(1) Galat. iv. (2) Apoc. xxi. (3) Psal. LXXXIII.

autem est, Deo paulatim progrediente, suamque vim in hominis animum penitus insinuante, omnesque illius vires sibi subjiciente, tandem inferiores illae, et corporeae facultates, quae se dudum ad insolitam numinis praesentiam commoverunt, venerabundæ silescant, et quietem jussae agunt: mens vero ipsa conjuncta cum suo bono, et magna ab eodem luce perfusa haurit ex ipso, cum tranquillitate summum et defaecatum gaudium: et post commotionem, ut scriptum est (1), *succedit sibilus auræ tenuis:* dicitque et ipsa interdum felici illo gaudio ebria: *Domine bonum est nos hic esse.* Sed quoniam vitae hujus ratio id non patitur, corporis videlicet, cuius tuendi munus, atque cura ipsi incumbit, vocibus ipsam interpellantibus, et a Dei tanquam complexu divellentibus, ac distrahentibus, id ubi fit, ut aciem oculorum suorum ad haec humana referat, et cogitationum suarum partem aliquam corpori impertiatur illud tamen observat quod sequitur.

MEMORES UBERUM TUORUM SUPER VINUM. Defert enim secum dulcem memoriam vitae feliciter modo actae cum Deo, ac haesitans, multaque adversa revertens, crebroque ad littus respiciens fluctibus curarum committit se illa quidem, sed ita committit, ut, sive secum agat aliquid, sive cum alio contrahat, propositam ante oculos habeat ejus pulchritudinis, et ordinis, quem in Deo conspexit effigiem, quo ex eo exemplari, quo ad res ipsa patitur, exemplum aliquod ad actiones suas transferat: idque unum semper agat, bonum ut illud, quod vidit, quodque adamavit in omni sua actione exprimat, atque imitetur. Namque is demum probandus est, qui haec interiora cum Deo colloquia sequitur, eisque vacat, non tam ut oblectet sese, quam ut exempla inde sumat, quibus, vel suam, vel aliorum vitam regat, quique ex hoc beatæ contemplationis tanquam otio, ad vitae obeunda munera reddit paratiōr, et instructiōr: et

(1) iii Reg. xix.